

PROJEKTAS “POLITINIO DIALOGO FORMAVIMAS: TARPKULTŪRINĖS
KOMPETENCIJOS PLĖTRA ĮTAKOJANT PRIIMANČIOS ŠALIES GYVENTOJŲ
IR IMIGRANTŲ ELGSENĄ” EIF/2007/1/07/PG/1

**Įstaigų, institucijų, formuojančių ir įgyvendinančių valstybės politiką,
bei darbdavių žinių ir kompetencijų poreikiai darbui su imigrantais bei pačių
imigrantų poreikiai sėkmingai integracijai**

TYRIMO IŠVADOS

Autorius Edita Grigaliauskienė

2009 m. birželis

Europos Sąjungos siekis sukurti bendrą imigracijos politiką skatina Lietuvos institucijas daugiau dėmesio skirti darbo jėgos iš ES nepriklausančių valstybių, vadinamųjų trečiųjų šalių, imigracijos problematikai. Dar visai neseniai kalbant apie imigraciją, buvo apsiribojama klausimu, kiek Lietuvoje yra imigrantų. Dabar vis dažniau diskusija perkeliama į tai, kaip atvykusieji gali būti „integruojami“ į visuomenę. Pradedama suprasti, kad imigrantams apsigyvenus ir įsikūrus šalyje, jie turi rasti galimybių pilnavertiškai politine ir ekonomine prasme dalyvauti visuomenės institucijų sistemoje, plėtoti tarpgrupinius socialinius kontaktus su daugumos visuomene ir įsitraukti į visuomenės gyvenimo socialinę ir kultūrinę sferą.

Reikia pastebėti, kad **integracijos** sąvoka yra daugialypė, tačiau visuotinai pripažįstama, kad integracija yra sudėtingas ilgalaikis procesas, apimantis daugelį visuomenės gyvenimo sferų. Plačiąja prasme imigrantų integracijos terminu apibrėžiamas procesas, kurio metu imigrantai tampa funkcionalia svarbių dominuojančios visuomenės sektorių dalimi, išlaikančia savo etninį tapatumą. Trečiųjų šalių piliečių integracijos Europos Sąjungoje programoje pažymima, kad integracija yra dinaminis, dvipusis visų imigrantų ir valstybių narių gyventojų abipusio susitarimo procesas.

Siekiant atskleisti Lietuvos, kaip priimančiosios šalies pasirengimą dalyvauti imigrantų integracijos procese, atliktas tyrimas „Įstaigų, institucijų, formuojančių ir įgyvendinančių valstybės politiką, bei darbdavių žinių ir kompetencijų poreikiai darbui su imigrantais bei pačių imigrantų poreikiai sėkmingai integracijai“. Tyrimo tikslas - surinkti informaciją apie migrantų integraciją Lietuvoje ir identifikuoti įstaigų, institucijų, formuojančių ir įgyvendinančių valstybės politiką bei darbdavių, žinių ir kompetencijų poreikius darbui su imigrantais bei pačių imigrantų poreikius sėkmingai integracijai.

TYRIMO IMTIS

Tyrimė dalyvavo 44 (40 - valstybinių, 4 - kitų) įstaigų darbuotojai, 62 (40 - UAB, 22 – kitų) darbdaviai ir 11 imigrantų. Apklausoje dalyvavusios įstaigos ir organizacijos įsikūrusios įvairiose Lietuvos vietose (Akmenės raj., Kelmės raj., Jonava, Kaunas, Klaipėda, Mažeikiai, Radviliškis, Pakruojis, Panevėžys, Šiauliai, Utena, Tauragė, Telšiai, Vilnius).

Visi imigrantai atvykę iš posovietinių šalių: po 3 iš Azerbaidžano ir Moldavijos, 2 – iš Baltarusijos, po 1 – iš Armėnijos ir Rusijos, 1 - nenurodė. Vidutinė gyvenimo Lietuvoje trukmė – 16 m. (minimali trukmė – 8 m., maksimali trukmė – 32 m). 5 imigrantai šiuo metu dirba, 5 – nedirba, 1 – nenurodė.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimu Dėl Lietuvos imigracijos politikos gairių patvirtinimo (2008 m. gruodžio 3 d. Nr. 1317) ministerijos, Vyriausybės įstaigos, įstaigos prie ministerijų, kitos Lietuvos Respublikos Vyriausybei atskaitingos valstybės institucijos ir įstaigos, kitos valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos įpareigtos vadovautis Lietuvos imigracijos politikos gairių nuostatomis. Respondentai skirtingai vertina, kokios konkrečiai regioninės (vietinės) organizacijos turėtų padėti imigrantams iš trečiųjų šalių integruotis į kasdieninį ekonominį, socialinį, politinį ir kultūrinį visuomenės gyvenimą. Būtina apibrėžti institucijų, organizacijų, socialinių partnerių,

dalyvaujančių imigrantų integracijos procese, tinklą, numatyti jų funkcijas ir atsakomybę. Tikslinga stiprinti vietos gyventojų bendruomenių ir nevyriausybinų organizacijų vaidmenį imigrantų integracijos procese.

Respondentai, atstovaujantys valstybės ir savivaldybių institucijas bei įstaigas, nurodė, kad regioniniame imigrantų integracijos procese turėtų dalyvauti teritorinės darbo biržos (71%), darbo rinkos mokymo centrai, kitos suaugusiųjų mokymo paslaugas teikiančios organizacijos (71%), teritorinės darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybos (59%), privačios įdarbinimo tarnybos (57%), vietos gyventojų bendruomenės (57%). Darbdaviai taip pat dažniausiai pirmenybę teikia darbo rinkos institucijoms (teritorinėms darbo biržoms (60%), teritorinėms darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnyboms (45%), darbo rinkos mokymo centrams, kitoms suaugusiųjų mokymo paslaugas teikiančioms organizacijoms (42). Ypač prieštaringai vertinamas vietos gyventojų bendruomenių vaidmuo – 57% respondentų, atstovaujančių valstybės ir savivaldybių institucijas bei įstaigas, ir tik 23% darbdavių nurodė, kad jos turi dalyvauti imigrantų integracijos procese (1 lentelė). Vietos gyventojų bendruomenės (kaip ir nevyriausybines organizacijos) gali reikšmingai prisidėti prie subjektyvios integracijos dimensijos – priklausymo tam tikrai visuomenei jausmo ir kitų pripažinimo, kad prisidedi prie visuomenės gerovės kūrimo – vystymo, padėti kurti socialinius ir kultūrinius tarpusavio santykius su kitais priimančios šalies gyventojais (tiek migrantais, tiek ir vietine populiacija).

1 lentelė

Įstaigos, kurios turėtų dalyvauti imigrantų integracijos procese: darbdavių ir valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų darbuotojų požiūris

Įstaiga, organizacija	Valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų darbuotojai (%)	Darbdaviai (%)
Teritorinės darbo biržos	71	60
Darbo rinkos mokymo centrai, kitos suaugusiųjų mokymo paslaugas teikiančios organizacijos	71	42
Teritorinės darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybos	59	45
Privačios įdarbinimo tarnybos	57	42
Vietos gyventojų bendruomenės	57	23
VPK migracijos skyriai ir poskyriai	55	34
Savivaldybės	55	31
Nevyriausybines organizacijos	48	31

2. Būtina plačiau informuoti visuomenę apie nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu veikiančių organizacijų, valstybės institucijų ir įstaigų veiklą imigrantų integracijos procese.

Respondentai geriausiai yra informuoti tik apie Užsieniečių registracijos centrą Pabradėje (71% respondentų, atstovaujančių valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas, ir 36 % darbdavių nurodė, kad šis centras jau dalyvauja imigrantų iš trečiųjų šalių integracijos procese).

3. Valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, įgyvendinančios Lietuvos imigracijos politiką, nėra pakankamai informuotos apie imigruojančių piliečių poreikius. Trūksta sistemingo iš trečiųjų šalių imigruojančių piliečių poreikių tyrimo.

93% apklaustų respondentų, atstovaujančių valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas, teigia, jog jų organizacijose imigruojančių į Lietuvą trečiųjų šalių piliečių poreikiai nėra tiriami ir analizuojami. Yra tik pavienės iniciatyvos (Šiaulių darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnyba, Šiaulių universitetas ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija).

4. Pagrindinių žinių turėjimas apie priimančios visuomenės kalbą, istoriją ir institucijas yra būtinas integracijos elementas; sąlygų sudarymas imigrantams įgyti šių pagrindinių žinių yra būtina sėkmingos integracijos sąlyga, tačiau dauguma valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, neteikdamos imigrantams iš trečiųjų šalių specializuotų paslaugų, užima pasyvią poziciją jų integracijos procese.

93% apklaustų respondentų, atstovaujančių valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas, teigia, jog jų organizacijose nėra teikiamos paslaugos imigrantams iš trečiųjų šalių (kultūrinio pažinimo programos, lietuvių kalbos kursai ar specializuotos integraciją lengvinančios programos). Yra tik pavienės iniciatyvos teritorinėse darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybose. Šiaulių darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybos bei Kauno darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybos specialistai išskyrė paslaugas imigrantams: profesinio orientavimo, konsultavimo ir informavimo paslaugos, konsultacijos įsidarbinimo klausimais; programos “Profesinės karjeros planavimas”, “Savęs pažinimas ir motyvavimas sėkmei”, “Pasitikėjimas savimi”, “Integracija į darbo rinką“. Iš visų apklaustų respondentų, atstovavusių valstybės ir savivaldybės institucijas ir įstaigas, tik minėtų tarnybų specialistai pažymėjo, jog per paskutinius dvejus metus jų paslaugomis naudojosi imigrantai iš trečiųjų šalių: mokymo įstaigose besimokantys ir/ ar kvalifikaciją keliantys užsieniečiai; užsieniečiai, atvykę dirbti į Lietuvą; užsieniečiai, kurie gyvenamąją vietą (valstybę) pakeitė norėdami apsigyventi Lietuvoje; užsieniečiai, atvykę į Lietuvą dėl šeiminių aplinkybių; užsieniečiai, kuriems suteiktas pabėgėlio statusas Lietuvoje.

5. Imigrantų iš kitų ES šalių galimybės tapti visuomenės dalimi yra vertinamos palankiau nei atvykstančių iš trečiųjų šalių.

Trijų grupių respondentų vertinimu dideles integracijos galimybes turi tik imigrantai iš kitų ES šalių (30% respondentų, atstovaujančių valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas, 18% imigrantų ir 28% darbdavių nurodė dideles galimybes, o 5% darbdavių – labai dideles), tuo tarpu imigrantų iš trečiųjų šalių galimybių vertinimas apsiriboja vidutinėmis galimybėmis, ir tik 7% darbdavių nurodė, kad imigrantai iš trečiųjų šalių turi dideles galimybes tapti visuomenės dalimi (2 lentelė).

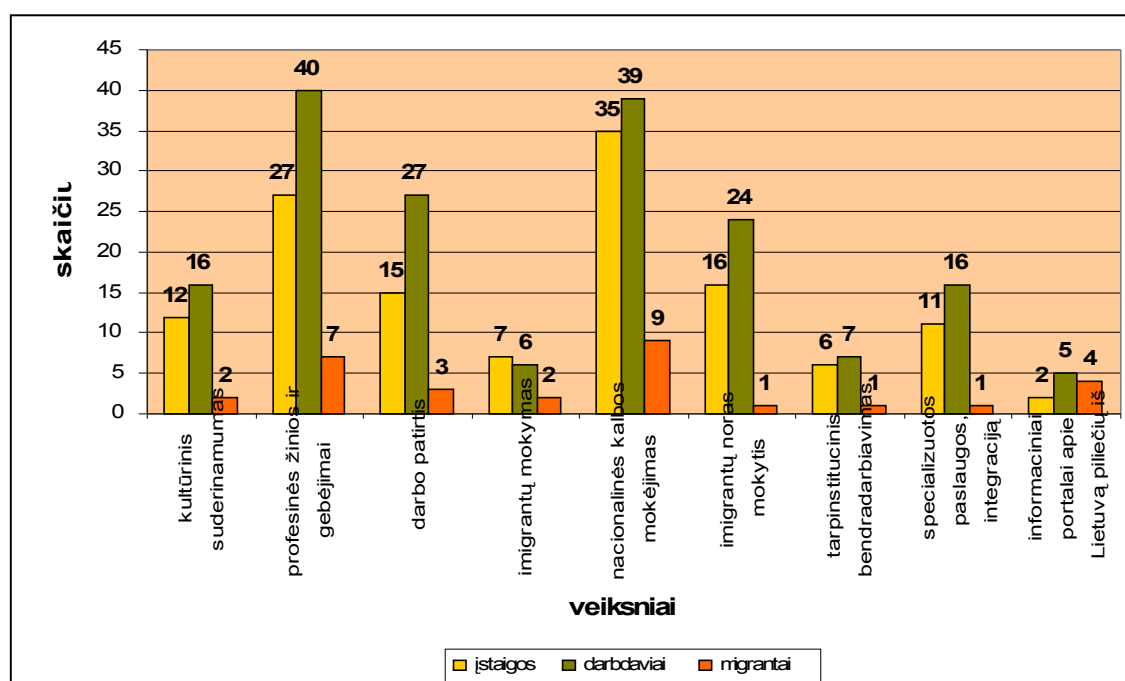
2 lentelė

Imigrantų galimybių tapti visuomenės dalimi vertinimas

Galimybės	Imigrantai iš kitų ES šalių (%)			Imigrantai iš trečiųjų šalių (%)		
	Įstaigos	Darbdaviai	Imigrantai	Įstaigos	Darbdaviai	Imigrantai
Labai mažos	2	8	9	7	19	27
Mažos	14	14	27	36	26	0
Vidutinės	54	45	46	57	48	73
Didelės	30	28	18	0	7	0
Labai didelės	0	5	0	0	0	0

6. Imigrantų integraciją Lietuvoje lemiantis veiksnys – nacionalinės kalbos mokėjimas.

Daugumos darbdavių ($N=39$), respondentų, atstovaujančių valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas ($N=35$) bei pačių imigrantų ($N=9$) manymu, labiausiai imigrantų iš trečiųjų šalių integraciją lengvina nacionalinės kalbos mokėjimas (1 pav.).

1 pav. Veiksnius, lengvinantys imigrantų iš trečiųjų šalių integraciją Lietuvoje

Daugiausiai valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų atstovų ($N=35$) bei darbdavių ($N=43$) vienu iš veiksnių, sunkinančių imigrantų iš trečiųjų šalių integraciją Lietuvoje, įvardino nacionalinės (lietuvių) kalbos nemokėjimą (2 pav.).

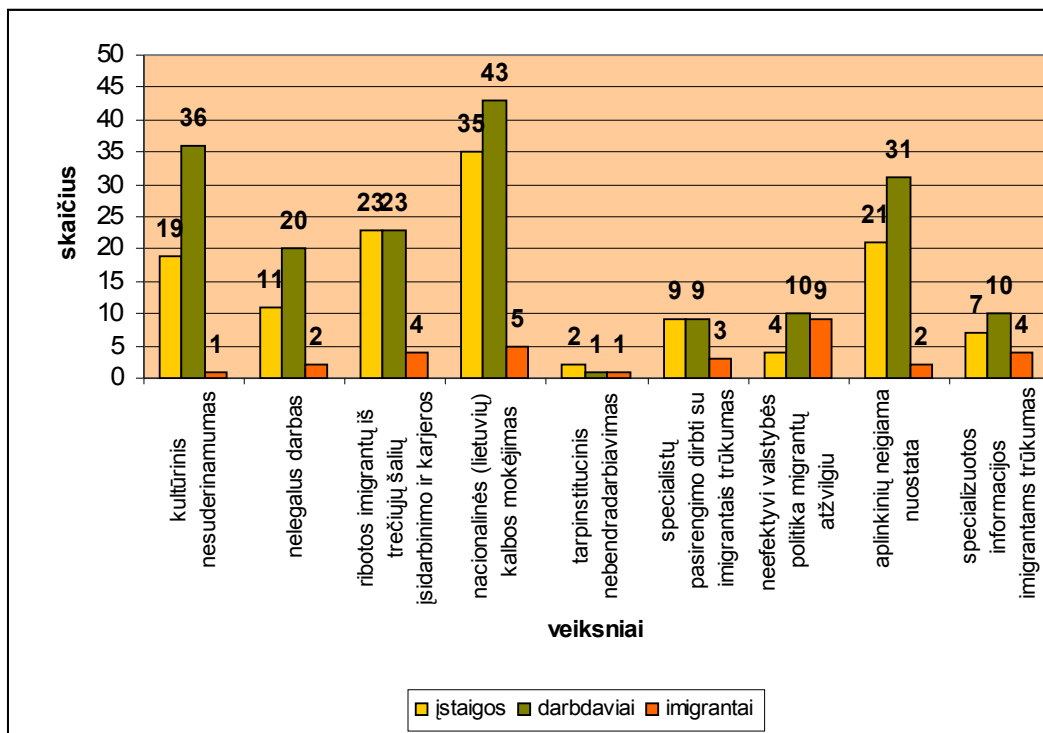
7. Užimtumas yra pagrindinis integracijos proceso elementas, esminė sąlyga imigrantų dalyvavimui, jų indėliui į priimančią visuomenę ir siekiant, kad šis įnašas būtų aiškiai matomas. Imigrantų iš trečiųjų šalių profesinės žinios ir gebėjimai lengvina jų integraciją darbo rinkoje.

Dauguma ($N=40$) darbdavių mano, jog svarbiausias veiksnys, lengvinantis integraciją – imigrantų profesinės žinios ir gebėjimai (1 pav.). Tai įvardijo ir daugiau nei pusė ($N=7$) imigrantų.

Pakankamai skeptiškai visi respondentai vertina informacinių portalų apie Lietuvą piliečių iš trečiųjų šalių gimtąja kalba bei imigrantų mokymas (1 pav.). Tačiau kaip pabrėžiama ES Komisijos komunikate Tarybai, Europos Parlamentui, Europos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui Trečiųjų šalių piliečių integracijos Europos Sąjungoje programoje, pastangos švietimo srityje yra esminės siekiant parengti imigrantus, o ypač jų palikuonis, sėkmingiau prisitaikyti ir būti aktyvesniais visuomenės dalyviais.

8. Veiksniai, sunkinantys imigrantų iš trečiųjų šalių integraciją Lietuvoje yra kultūrinis nesuderinamumas, ribotos imigrantų iš trečiųjų šalių įsidarbinimo ir karjeros galimybės bei aplinkinių neigiama nuostata.

Dauguma migrantų (N=9) integraciją Lietuvoje sunkinančių veiksnių įvardijo neefektyvią valstybės politiką migrantų atžvilgiu (2 pav.).

2 pav. Veiksniai, sunkinantys imigrantų iš trečiųjų šalių integraciją Lietuvoje

9. Valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos menkai pasirengusios dirbti su imigrantais iš trečiųjų šalių.

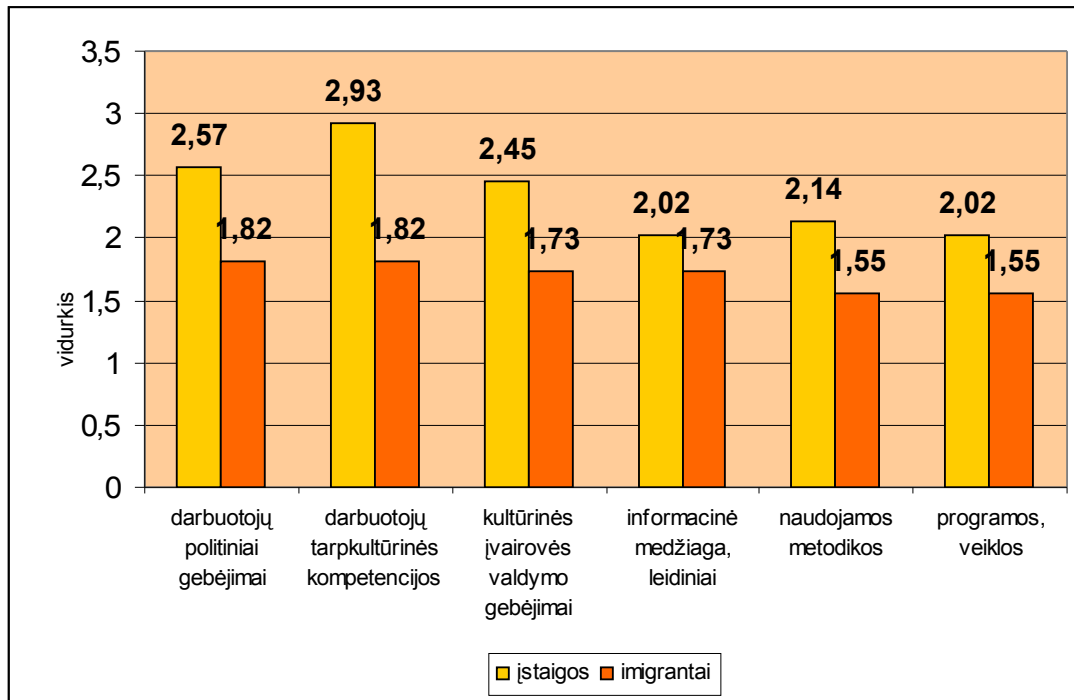
Respondentų, atstovaujančių valstybės ir savivaldybių institucijas bei įstaigas, buvo prašoma 5 balų skalėje įvertinti savo organizacijos darbuotojų politinius ir kultūrinės įvairovės valdymo gebėjimus, tarpkultūrinę kompetenciją, informacinės medžiagos ir leidinių, naudojamų metodikų tinkamumą darbui su imigrantais, vykdomų programų, veiklų atitikimą imigrantų poreikiams. Respondentų, atstovaujančių valstybės ir savivaldybių institucijas bei įstaigas, vertinimų vidurkis svyravo nuo 2.02 (informacinės medžiagos, leidinių tinkamumas darbui su imigrantais bei programų, veiklų atitikimas imigrantų poreikiams) iki 2,93 (darbuotojų tarpkultūrinės kompetencijos lygis) iš 5 maksimalių balų (3 pav.).

Imigrantai įstaigų, organizacijų pasirengimą dirbti vertina daug prasčiau nei pačios įstaigos. Labiausiai vertinimai išsiskyrė vertinant darbuotojų tarpkultūrinės kompetencijas (įstaigos -M=2,93 (SD=1,49); imigrantai – M=1,82(SD=1,33)) (3 pav.).

Tik 5% respondentų, atstovaujančių valstybės ir savivaldybių institucijas bei įstaigas, ir 3% darbdavių nurodė, kad ruošia savo darbuotojus darbui su imigrantais.

Menką valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų pasirengimą dirbti su imigrantais iš dalies sąlygoja imigracijos mastai Lietuvoje. Nors nepaisant ekonomikos augimo sulėtėjimo ir dėl to mažėjančios darbo jėgos trūkumo sukeltos įtampos darbo rinkoje (mažėja laisvų darbo vietų, ženkliai didėja nedarbas), įvairių šaltinių vertinimų imigracija į Lietuvą iš trečiųjų šalių nemažėja, darbo imigracijos

mastai išlieka palyginti nedideli – užsieniečiams išduodamų leidimų dirbti skaičius kol kas neviršija 5 tūkst. per metus.

3 pav. Lietuvos įstaigų, organizacijų pasirengimo dirbti su imigrantais iš trečiųjų šalių vertinimas

10. Pagrindinė informacijos teikimo imigrantams iš trečiųjų šalių kalba – rusų kalba.

96% respondentų, atstovaujančių valstybės ir savivaldybių institucijas bei įstaigas ir 95% darbdavių nurodė, jog geba teikti informaciją rusų kalba. 69% darbdavių ir 61% respondentų, atstovaujančių valstybės ir savivaldybių institucijas bei įstaigas, teigė, jog geba teikti imigrantams iš trečiųjų šalių informaciją anglų kalba. Tačiau rusų kalbos gebėjimų vertinimas tiek darbdavių, tiek įstaigų atstovų yra aukštesnis nei anglų kalbos.

Visi (100%) imigrantai nurodė, jog jiems informacija buvo teikiama tik lietuvių kalba. Galimybės imigrantams naudotis tiek privačiomis, tiek ir viešosiomis prekėmis bei paslaugomis sudarymas yra esminė sąlyga siekiant geresnės jų integracijos.

Vienas imigrantas pažymėjo, jog dar informacija buvo teikiama ir rusų kalba.

11. Tarpinstitucinis praktinis bendradarbiavimas teikiant paslaugas imigrantams yra ribotas. Tikslinga plėsti bendradarbiavimą tarp institucijų, formuojančių bei įgyvendinančių migracijos, darbo rinkos politiką, darbdavių, visuomeninių organizacijų bei socialinių partnerių. Būtina laikytis holistinio integracijos požiūrio, neskaidant integracijos koncepcijos į atskirus integracijos tipus.

Tik 7% respondentų, atstovaujančių valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas, nurodė, kad teikdami paslaugas imigrantams bendradarbiauja su kitomis organizacijomis (Lietuvos darbo birža, teritorinėmis darbo biržomis ir verslo

įmonėmis). Pastebimas akivaizdus tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumas – keletas įstaigų bando dirbti, bet nederina savo veiksmų su kitomis įstaigomis.

Darbdaviai, norėdami įdarbinti imigrantą, yra gerokai aktyvesni, bendradarbiauja su teritorinėmis darbo biržomis, privačiomis įdarbinimo agentūromis, kitais darbdaviais, migracijos tarnybomis, Eures biurais bei imigruojančio piliečio valstybės ambasadomis Lietuvoje.

12. Būtina stiprinti įstaigų, institucijų, formuojančių ir įgyvendinančių valstybės politiką, bei darbdavių tarpkultūrinę kompetenciją. Valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų darbuotojams metodologinės žinios apie imigrantų integraciją (profesiniai gebėjimai) yra svarbesnės nei darbdaviams.

Tarpkultūrinė kompetencija – tai asmens kultūrinis jautrumas, kultūrinės žinios ir įgūdžiai, igalinantys efektyviai dirbti įvairialypėje aplinkoje. Tarpkultūrinei kompetencijai galima priskirti tarpasmeninius, tarpkultūrinius ir profesinius gebėjimus. Respondentų, atstovaujančių valstybės ir savivaldybių institucijas bei įstaigas ir darbdavių tarpasmeninių, tarpkultūrinių ir profesinių gebėjimų, reikalingų dirbant su imigrantais, asmeninio lygio vertinimas statistiškai reikšmingai skiriasi nuo subjektyvaus šių gebėjimų ir žinių svarbos suvokimo organizacijoje ($p=0,0001$).

Respondentų, atstovaujančių valstybės ir savivaldybių institucijas bei įstaigas, profesinių gebėjimų (t.y. metodologinėmis ir profesionaliomis žiniomis grįsti gebėjimai, leidžiantys efektyviai ir aktyviai dalyvauti imigrantų integracijoje) svarbos organizacijoje vertinimas statistiškai reikšmingai skiriasi nuo darbdavių (įstaigų darbuotojų vertinimas $M=3,16$ ($SD=1,16$), darbdavių vertinimas $M=2,56$ ($SD=1,24$); $p=0,012$).

Vertindami tarpkultūrinės kompetencijos didinimo būdus, respondentai, atstovaujantys valstybės ir savivaldybių institucijas bei įstaigas, ir darbdaviai dažniausiai pirmenybę teiktų apžvalginėms, pažintinėms kelionėms, tarpkultūrinio bendravimo kursams, seminarams bei kalbų kursams.

13. Sėkminga imigrantų integracija yra viena svarbiausių Lietuvos visuomenės integralumo bei darnos joje išsaugojimo priemonių. Kol kas įstaigos, institucijos, formuojančios ir įgyvendinančios valstybės politiką, bei darbdaviai imigrantų iš trečiųjų šalių integracijos procese veikia ad hoc principu, t. y. iškilus tam tikrai problemai.